

حق مؤلف در دنیای دیجیتال

نوشته : دکتر فرشته سپهر^۱

چکیده: قانون حق مؤلف با ورود تکنولوژی نوین و تغییراتی که در اشاعه اطلاعات به وجود آمد، نیازمند بازنگری شد. هر چند از زمان توسعه چاپ تاکنون همواره این قانون توسعه یافته است. اما فرم‌ها و شکل‌های تازه آثار و تغییر شکل آنها به یکدیگر بدون تغییر در ماهیت و کیفیت کار موجب سردرگمی در قوانین مربوط به حق مؤلف شده است. البته در معاهده برن و معاهده Wipo آثار دارای حق مؤلف به فرم دیجیتالی به رسمیت شناخته شده است، اما انتقال آثار از طریق اینترنت بزرگترین مشکل را به وجود آورده است. صاحبان صنایع ضبط دیجیتالی درصدد یافتن راهکارهایی برای حفظ آثار دارای حق مؤلف هستند و قوانین تازه‌ای برای حق مؤلف در دنیای دیجیتال نیز به مجلس تقدیم شده است.

کلیدواژه‌ها: حق مؤلف، تکنولوژی نوین، رسانه دیجیتال، معاهده برن

سال ۱۷۹۰ در آمریکا و در سال ۱۷۹۳ در فرانسه تدوین شد. قانون حق مؤلف آلمان در سال ۱۸۳۹ و در انگلستان بین سال‌های ۱۸۴۴ تا ۱۸۸۶ تصویب شد.

نتیجه مبارزات سالیان دراز پدیدآورندگان طرفدار حق مؤلف به انعقاد چند توافقنامه بین‌المللی انجامید. براساس این توافقنامه، کشورهای امضاکننده از آثار یکدیگر در کشورهای خود قانوناً حمایت می‌کنند.

نخستین توافقنامه در سال ۱۸۸۶ در شهر برن سوئیس بیش از صدسال پیش به امضاء رسید و همه کشورهای امریکایی و اروپایی و چند کشور آسیا و آفریقا بدان پیوستند، که معاهده برن مشهور است. معاهده دیگر، معاهده ژنو است که در سال ۱۹۵۲ در مقر سازمان ملل در ژنو امضا شد. بجز این معاهدات، معاهده‌ها، سازمان‌ها، و نهادهای بین‌المللی دیگری نیز وجود دارند که وظایف آنها حمایت از حقوق فکری، معنوی، و هنری است مانند: معاهده رم، معاهده بونیوس آیرس و معاهده بروکسل.

سازمان ملل متحد در ۱۹۶۷ تشکیلاتی را به نام سازمان

حق مؤلف، حق بهره‌مندی مادی و معنوی از هر اثر علمی، ادبی، هنری، و فرهنگی را می‌گویند که به پدیده‌آورنده اثر (نویسنده، مؤلف، مصنف، مدون، شاعر، آهنگساز، نقاش، ترانه‌سرا، و مانند آنان) داده می‌شود. این حق به پدیدآورنده اثر اجازه ثبت و ضبط افکارش را می‌دهد. این حق نه تنها حق مالی یا حق اقتصادی را در بر می‌گیرد، بلکه مالکیت فکری و معنوی آثار را نیز به رسمیت می‌شناسد و برای پدیدآورنده نوعی حق اخلاقی قائل می‌شود (آذرنگ، ۱۳۷۵، صص ۱۵۷ - ۱۵۵).

براساس این حق پدیدآورنده می‌تواند در اثر خود دست برد، تغییر دهد، جابه‌جا کند، از نو بنویسد، به شکل دیگری ارائه دهد، بر آن بیفزاید، از آن بکاهد و این کار از سوی هیچ کس بدون اجازه او صورت نمی‌گیرد (ناتل خاقلری، ۱۳۶۷، صص ۱۷۸ - ۱۷۴).

پیشینه حق مؤلف براساس تعبیرها و دیدگاه‌های مختلف تا سده‌های پانزدهم و شانزدهم می‌رسد. از اواخر سده هیجدهم جنبش‌هایی در اروپا و آمریکا پدید آمد که هدف آنها تصویب قوانینی بود که بتواند حقوق پدیدآورندگان را در کشورهای مختلف حفظ کند. نخستین قانون حق مؤلف در

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - تهران شمال

جهانی مالکیت معنوی^۱ (سازمان جهانی دارایی‌های معنوی) تحت نظارت خود تشکیل داد و وظیفه آن حمایت از حقوق همه صاحبان آثار، اعم از علمی، هنری، ادبی، و حتی فنی است و تقریباً ۱۲۰ کشور از سراسر جهان به آن پیوسته‌اند (شفیعی شکیب، ۱۳۸۱، صص ۱۲ - ۱۱).

در اول ژانویه ۱۹۷۸ قانون حق مؤلف نوینی به تصویب مجلس ایالات متحده رسید و پدیدآورندگان آثار را زیر چتر حمایت خود گرفت، طبق این قانون به آفریننده اثر پنج حق اساسی داده شده است:

- ۱- حق چاپ یا نشر مجدد اثر
 - ۲- حق آماده‌سازی شکل‌ها و روایت‌های تازه (بازنگری، خلاصه، ترجمه، و حتی نمایشنامه)
 - ۳- حق توزیع همگانی، فروش، هدیه و اجازه دادن
 - ۴- حق نمایش همگانی (تلویزیون، فیلم، عکس)
 - ۵- حق اجرای همگانی (سناریو تأثر)
- هراث دارای حق مؤلف، در صفحه حقوق یا پشت صفحه عنوان علامتی "e", "E", "copr" دارد.
- ورود فن‌آوری نوین و تغییراتی که متعاقب آن در اشاعه اطلاعات به وجود آمد، قانون حق مؤلف را نیازمند بازنگری نمود. از زمان توسعه چاپ به وسیله گوتنبرگ تا عصر رایانه و شبکه‌های اطلاعاتی همواره قانون حق مؤلف با کوششی خستگی‌ناپذیر توسعه یافته است (Gendreau, P. 5-7).

پیانو، سینما، نسخه‌برداری، تلویزیون کابلی، ماهواره و دیگر سیستم‌های رسانه‌ای موجب پرسش‌های مهم و معترضانده‌اند. در حقیقت انقلاب تکنولوژیکی که پیشرفت در تکنولوژی اطلاعات را بوجود آورد و فرم‌ها و شکل‌های تازه‌ای از مواد را به صورت نرم‌افزار، پایگاه داده‌ها، چند رسانه‌ای‌ها و غیره بوجود آورد، موجب سردرگمی در قوانین مربوط به حق مؤلف شده‌اند (Lai, P. 77-79). آثار در این شکل‌ها و فرمت‌های تازه با ماهیت جدیدی می‌توانند با یکدیگر ترکیب شوند. مثلاً یک کار ادبی را می‌توان با صوت، موسیقی، و تصویر ترکیب نمود، بدون اینکه این تغییرات کوچکترین تغییری در ماهیت و کیفیت کار بدهد. و بدین ترتیب می‌توان بدون کاهش کیفیت نسخه‌های تکراری از آثار را تولید نمود. همه این کارها در یک محیط پیوسته انجام

می‌شود. در این محیط مرزی وجود ندارد. زیرا اینترنت در یک سطح جهانی عمل می‌کند. و بازیابی و نسخه‌برداری از آثار با تغییر و تصرف ورای مرزها انجام می‌شود. و این وضع با حقوق سنتی مرزی و فرامرزی، منطقه‌ای حق مؤلف در تضاد است (Lai, P. 79-80).

دیگر زمان آن رسیده که رسانه دیجیتالی را به عنوان یک پدیده تازه که کوشش می‌نماید تا آثار را به فرمی قابل قبول و قابل لمس در دسترس عموم قرار دهد بپذیریم.

البته کیفیت بالا و خوب نسخه‌های تکراری، این روش تولید مجدد را منبع دلوپسی بزرگی برای صاحبان حق مؤلف ساخته است. زیرا حتی آثار حمایت شده حق مؤلف‌دار نیز در جستجوی ورود به برنامه‌های رایانه‌ای است. زیرا تولید مجدد به شکل الکترونیک کار مشکلی نیست. اگر دوباره به قوانین حق مؤلف نگاه کنیم متوجه می‌شویم که در زمان کنفرانس بین‌المللی دیپلماتیک در سازمان ملل برای عهدنامه wipo (سازمان جهانی مالکیت معنوی) موافقت کرده است که: **"ذخیره یک اثر دارای حمایت حق مؤلف به فرم دیجیتالی در یک فرمت الکترونیکی و تولید مجدد آن در سرفصل ماده ۹ معاهده برن به رسمیت شناخته شده است"**.^۲

بحث‌انگیزترین موضوع بر روی انتقال دیجیتالی آثار از طریق اینترنت متمرکز است، البته قبل از معاهده حق مؤلف wipo و اجرای آن، معاهده شنیداری ۱۹۹۶ قانون ضبط شنیداری در آمریکا وجود داشت.^۳ در اینجا باز هم مسئله انتقال دیجیتالی مطرح است، که تا آن زمان فقط در مورد انتقال موسیقی حل شده بود. توسعه معاهده wipo بدین معنی است که بتواند ورای یک دسته آثار را بپوشاند و درصدد یافتن راه منطقی برای پذیرش همه آثار و اشاعه آنها از طریق اینترنت باشد. ماده ۸ از قرارداد حق مؤلف wipo به نحوی تنظیم یافته که به ماهیت عملکرد ارتباط از طریق اینترنت می‌پردازد:

1. Wipo

2. Agreed Statements concerning the wipo copyright treaty, Document CRNR/DC/96 Article 104.

3. Audio Home Recording Act of 1996 Pub. L. 102-563. 106 State.

"نویسندگان آثار ادبی و هنری حق انحصاری پخش آثارشان به هر شکل چه از طریق مخابرات و چه به صورت ماهواره، چه با سیم و چه بی سیم، برای استفاده دارند، یعنی مردم حق استفاده از آثار را در هر زمان و هر مکان که فرداً برگزینند دارند." عنوان ماده قانونی که چنین شرحی در آن آمده "حق ارتباطات عمومی" نام دارد و به نظر می رسد که تمایل برای ارتباط عمومی همه آثار به هر شکل پذیرفته شده است. البته هماهنگی کامل دور از دسترس است زیرا حق مؤلف wipo قرارداد مخصوصی است و مروری بر پیمان نامه برن ندارد. باید گفت که قوانین حق مؤلف دیگری نیز روی اجزاء مختلف انتقال آثار ارائه شده است تا امکانات بهره برداری بیشتری را بر روی اینترنت برای عموم به خصوص با شناختن و دانستن مدیریت اطلاعات صحیح و ابزارهای فنی مناسب فراهم نماید.¹

این قوانین، قوانین سنتی حق مؤلف نیستند، لیکن مایلند در کنار آنها با قوانین تازه به صورت هماهنگ حرکت نمایند. واکنش کشورها و جوامع مختلف به عهدنامه و wipo متفاوت است. ضرورت اجرای قانون در همه کشورها و همه جا یکسان نیست. مجمع عمومی اروپا² پیشنهادی در مورد ابزارهای فنی و مدیریت اطلاعات ارائه نموده که در حقیقت همان متن پیمان نامه است.³

در ایالات متحده "قانون حق مؤلف دیجیتالی" قوانین پیچیده و مشکلی را ارائه می نماید که بسیار به جزییات می پردازد. در صورتی که کشورهای دیگر هنوز در این که چه کنند سرگردانند، مثلاً در کانادا وجود حقی برای ارتباط عمومی توسط مخابرات با تعریف "مخابرات"⁴ تصویب شده که به خوبی با کار انتقال روی شبکه همخوانی دارد و حق مؤلف انتقال اینترنتی را تضمین می کند، آنچه باقی مانده اجرای روشن تعهدات جدید است که تحت قیمومت معاهده wipo قرار گیرد (Gendreau, P. 15.16.5).

به جز قوانین حق مؤلف برن و معاهده wipo صاحبان صنایع به راهکارهای دیگری نیز پرداخته اند، چرا که پیشرفت هایی که در صنایع ضبط دیجیتالی در دهه ۱۹۸۰ پیش آمد. صدمات روزافزونی را به صاحبان آثار دارای حق مؤلف زد، بدین جهت صاحبان آثار به راه حل های فنی که از ده سال

پیش برای جلوگیری از مشکل تکثیر خصوصی پیشنهاد شده اندیشیدند. به نظر می رسد که اگر صاحبان تکنولوژی موفق به طراحی ابزارهای ضبط دیجیتالی به فرم مخصوصی شوند که از تکثیر آثار دارای حق مؤلف به صورت تکثیر خصوصی جلوگیری نماید، راه حل مناسبی برای صاحبان حق مؤلف پدید می آید، مثال اولیه نخستین راه حل فنی سیستم "مدیریت تکثیر پیایی"⁵ (SCMS) با همکاری صنایع، ضبط بین المللی و اعضای صنایع الکترونیک مصرفی و ضبط کنندگان نوار شنیداری دیجیتالی⁶ (Dat) می باشد.

سیستم مدیریت تکثیر پیایی (SCMS) با استانداردهای فنی سیستم نوار دیجیتالی (Dat) هماهنگ شده و بر روی امکانات تکثیر ضبط کنندگان نوار دیجیتالی (Dat) محدودیت هایی اعمال داشته که براساس این سیستم ضبط کنندگان توانایی تکثیر دیجیتالی مستقیم نامحدودی از منابع دیجیتالی مواد حمایت شده توسط قانون حق مؤلف مانند: دیسک ها و نوارهای از پیش ضبط شده (Dat) را دارند، لیکن قابلیت ضبط دیجیتالی مستقیم از یک نسخه را ندارند.⁷ صنایع دارای حق مؤلف همچنان در جستجوی یافتن ابزارهای فنی مناسب برای حمایت از آثارشان با استفاده از

1. Right of communication to the Public.

2. Wipo Copyright treaty, Arts. 11 and 12 ; wipo performances and Phonograms treaty , Arts. 18 and 19.

3. "Modified proposal of the European parliament and of the Council on the harmonisation of certain aspects of copy right and related rights in the Information Society con (1999) 250 final (May 21, 1999). A common Position was agreed by the council on (June 8, 2000).

4. Telecommunication 5. Serial Copy Management system.

6. Digital audio tape.

7. "The Serial copy management (SCMS): Recommendation for measures to Implement SCMS." October 1989 , Presented to government by the international recording Industry and Members of the con sumes to epectronics Industry developing digital audio tape eorders (Dat) recorders.

منابع

۱. آذرنگ، عبدالحسین. آشنایی با چاپ و نشر، تهران: سمت، ۱۳۷۵ ص ۱۵۵-۱۵۷.
۲. شفیع شکیب، مرضی، حمایت از حق مؤلف، تهران: خانه کتاب، ۱۳۸۱، ص ۱۱، ۱۲.
۳. نائل خاطری، پرویز. (۱۳۶۷). حق مؤلف، هفتاد: تهران: توس، ج ۲. ص ۱۷۴-۱۷۸.
4. Davis, Gillian, technical Devices as a Solution to private Copying P. 171-172.
5. Ibid, P. 172-173.
6. Ibid, P. 178-179.
7. Gendreau, Ysolde, A Technologically Neutral Solution for the Internet: Is it Wishful Thinking? Mc. Gill, University P.5-6-7.
8. Ibid, P. 5-15-16.
9. Lai, Stanley, The Role of computer Software Copyright in Relation to New Media. P. 77-78-79.
10. Ibid. P. 79-80.

دستگاه‌های ضد تکثیر و نیز توسعه و گسترش حقوق الکترونیکی سیستم‌های مدیریت اطلاعات می‌باشند.

معاهده اینترنتی wipo نیز از زمانی که استفاده از چنین ابزارهای فنی، برای محدود کردن تکثیر تهیه شد، به تشویق و گسترش آن پرداخته است. همچنین طرفین قرارداد قول به حمایت و مداوای قانونی بر علیه هر تفرندی که بخواهد به هر طریقی از آثار و کارهایشان استفاده غیرقانونی نمایند را داده‌اند^۱ (Davis, P. 171-172).

با توجه به حقوق مدیریت اطلاعات الکترونیک طرفین قرارداد باید چاره قانونی مؤثر و کافی بر علیه موارد ذیل تهیه نمایند:

"قوانینی که وادار نماید، قادر سازد، آسان نماید، پنهان کند و نیز حق حمایت شده‌ای که در معاهده برن آمده را نقض نماید، چه حق انحصاری و چه حق جبران و تلافی که شامل قوانینی است، به عنوان انتقال یا تغییر مدیریت اطلاعات الکترونیک - توزیع، واردات، پخش و ارتباط برای عموم و نسخه‌برداری و تکثیر از اثر یا نسخه‌ای از اثر - که بدون اجازه صاحب حق انجام شود (Davis, P. 172-173).

اعضای پارلمان، قوانین مربوط به حق مؤلف در دنیای دیجیتال را قرار بود تا (سی ژوئن ۲۰۰۰) به مجلس تقدیم نمایند. لیکن این برنامه زمانی انجام نشد و هدف نهایی آنان بر این شد که تا (مارچ ۲۰۰۱) قوانین تسلیم مجلس و تصویب شود. در این پیشنهاد به صاحبان آثار حق استفاده از هر ابزار فنی و وسیله‌ای که آثارشان را حفظ و حمایت نماید داده می‌شود. چنین ابزارهایی نه تنها مشکل تکثیر (نسخه‌برداری) خصوصی را محدود می‌نماید، بلکه به صاحبان آثار امکان اخطار دادن به کسانی که از کارشان بهره‌برداری نامشروع می‌کنند را می‌دهد. و می‌توانند مطمئن باشند که برای نسخه‌برداری به هر شکل و فرمتی برای عرضه عمومی باید هزینه پرداخت شود و هر موضوعی در نظام اطلاعاتی نوین جهانی حمایت می‌شود (Davis, P. 178-179).

1. Wipo copyright Treaty, Art. 11; wipo performances and phonograms

treaty, Art. 18.